

У статті, з урахуванням кейнсіанського та інституціонального підходів до створення найбільш перспективних форм державно-приватного партнерства, досвіду такого партнерства в інших країнах, визначаються деякі його конкретні форми, що

сприятимуть формуванню соціального капіталу в Україні, реалізації національних інтересів, пов'язаних із підвищенням конкурентоспроможності національної економіки та посиленням її соціальної спрямованості.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, довіра, соціальний капітал, формальний інститут, неформальний інститут.

In the article, taking into account Keynesian and institutional approaches to creation of the most perspective forms of state-private partnership and experience of such partnership in other countries, some of its concrete forms are determined, which will be instrumental in

forming of social capital in Ukraine, realization of national interests, related to the increase of competitiveness of national economy and strengthening of its social orientation.

Keywords: state-private partnership, trust, social capital, formal institute, informal institute.

Вихід економіки України з кризового становища, забезпечення сталого економічного зростання і підвищення його якісної складової за рахунок інноваційного чинника значною мірою залежать від взаємодії держави і приватного підприємництва, від застосування механізмів узгодження національних і приватних інтересів для створення стимулів до інноваційної активності вітчизняних підприємців. Поки що це складає велику проблему у зв'язку із зрощуванням економічної і політичної влади в нашій країні та превалюванням серед конкурентних переваг приватного підприємництва його близькості до державних структур (а не переваг інноваційної активності), що надає йому певні гарантії, привілеї, додаткові прибутки, якими воно ділиться з державними службовцями, сплачуючи їм своєрідну «адміністративну ренту». У такій ситуації реалізуються приватні інтереси тих підприємців і чиновників, які пов'язані офіційними й неофіційними відносинами, що забезпечують їм особисте збагачення, та ущемляються інтереси решти громадян й національні інтереси у цілому. Спостерігається своєрідне «партнерство» приватного підприємництва і держави, в особі конкретних представників державних структур, але це не те партнерство, що відповідає інтересам країни. Тому потребує дослідження проблема розвитку таких форм партнерських відносин між державою і приватним підприємництвом, що сприятимуть вирішенню стратегічних задач

Economic Sciences and Management

Modern development and problems of economic theory and practice 116

прогресивного руху нашого суспільства.

Українські та російські економісти активно досліджують деякі важливі аспекти проблеми підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників і національної економіки у цілому, запровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки, визначення ролі держави в цьому процесі. У цих дослідженнях значна увага приділяється конструюванню і розвитку організаційних форм приватного і державно-приватного підприємництва, формальних і неформальних інститутів, що необхідні для ефективного функціонування сучасної економічної системи, яка має усталитися в ході ринкових перетворень економіки України. Так К. Павлюк і С. Павлюк класифікують різноманітні підходи до сутності терміну «державно-приватне партнерство» розглядають його роль у розвитку економіки і соціальної сфери, основні форми і передумови запровадження в Україні [1]. У працях В. Геєця [2], Ю. Киндзерського, Г. Паламарчука [3, 4] досліджуються помилки в економічній політиці в нашій країні, пов'язані з неоліберальним підходом до антимонopolьної політики, що привів до розукрупнення ряду підприємств з метою створення конкурентного середовища, внаслідок чого вони втратили конкурентоспроможність. Ставиться проблема побудови нових, партнерських взаємовідносин у системі «держава – суспільство – бізнес» для того, щоб країна не перетворилась у країну «крамарів» і дрібних «цеховиків» (на що спрямовані, за даними соціологічних досліджень, мотиви більшості населення України), не втратила свій державний суверенітет в умовах глобалізації, коли крупний бізнес, зокрема, потужні ТНК визначають конкурентоспроможність національної економіки. В. Дементьєв [5], Н. Денисенко [6], А. Лібман [7], А. Колот [8], М. Сасаки, Ю. Латос, Г. Ромашкина, В. Давиденко [9] досліджують роль відносин, що пов'язані з довірою, психологічним фактором, очікуванням чесної поведінки партнерів по бізнесу і суттєво впливають на інвестиційно-інноваційну активність у суспільстві, але недооцінюються у вітчизняній науці та практиці; розглядають інститут інвестиційного партнерства, формування механізму прийняття політичних і економічних рішень, що формують інституціональне середовище для заохочення більшості економічних суб'єктів до інвестиційно-інноваційної активності.

На нашу думку, потребують подальшого дослідження та з'ясування можливостей використання у вітчизняній економіці теоретичних підходів кейнсіанського та інституціонального спрямування до створення найбільш перспективних з позиції національних інтересів форм державно-приватного партнерства. Становлення та розвиток державно-приватного партнерства в Україні, на наш погляд, важливо дослідити в контексті його впливу на процес формування соціального капіталу, підвищення ступеню соціальної згуртованості суспільства, що необхідно для вирішення стратегічної мети – побудови ефективної української моделі економіки, що забезпечує стале підвищення конкурентоспроможності національної економіки і добробуту населення.

У цій статті поставлена мета: з урахуванням кейнсіанського та інституціонального підходів до створення найбільш перспективних з позиції національних інтересів форм державно-приватного партнерства, досвіду такого партнерства в інших країнах визначити деякі його конкретні форми, що сприятимуть формуванню соціального капіталу в Україні, реалізації національних інтересів, пов'язаних із підвищенням конкурентоспроможності економіки в умовах глобалізації та посиленням її соціальної спрямованості.

Концепція партнерства державного і приватного секторів економіки передбачає розвиток будь-яких договірних відносин стосовно їх співпраці з метою створення, модернізації та ефективного використання об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури, стратегічно важливих підприємств різних галузей економіки. Держава у цих відносинах виступає як головний партнер, який визначає рамочні умови партнерства, розділяє з приватним підприємництвом відповідальність і ризики, вигоди та витрати. Найбільш важливими формами державно-приватного партнерства є: концесія, оренда державного майна, державно-приватні підприємства, лізинг, контракт на виконання робіт або надання послуг, угода про розподіл продукції, договір про спільну діяльність.

У багатьох країнах світу (США, Велика Британія, Франція, Австрія, Іспанія, Німеччина, Італія, Південна Корея, Австралія, Ізраїль та ін.) державно-приватне партнерство вже давно і успішно практикується, виконуються спеціальні державні програми по його розвитку, що враховують численні теоретичні розробки і узагальнений світовий практичний

досвід. Розвиток цієї організаційної форми господарювання сприяє зниженню бюджетного дефіциту на всіх рівнях державного управління, підвищенню якості публічних послуг за рахунок залучення приватних інвесторів, більш широкому запровадженню досягнень НТР, розвитку інституту для узгодження цілей і інтересів представників різних секторів економіки.

В Україні процес формування інституту державно-приватного партнерства знаходиться у початковій стадії. Нещодавно був прийнятий Закон «Про державно-приватне партнерство» (1 липня 2010 року), який ще не діє повною мірою. Державно-приватне партнерство в ньому визначається як співробітництво між державою України, АР Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та приватними партнерами, що здійснюється на основі договору. Відповідно до цього закону та інших актів законодавства України, можуть укладатися договори: концесії; про спільну діяльність; про розподіл продукції, інші договори для здійснення державно-приватного партнерства. Закон визначає як основні ознаки державно-приватного партнерства забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, ніж при здійсненні такої діяльності державним партнером без залучення приватного. Також ознаками державно-приватного партнерства є довготривалість відносин (від 5 до 50 років), передача приватному партнеру частини ризиків, внесення приватних інвестицій, незмінність протягом усього строку дії договору цільового призначення та форми власності об'єкта державно-приватного партнерства [10].

У науковій літературі найбільш типове визначення державно-приватного партнерства дає, на наш погляд, В. Варнавський: «Державно-приватне партнерство – це інституційний і організаційний альянс між державою і бізнесом в цілях реалізації суспільно значущих проектів і програм в широкому спектрі галузей промисловості і НДДКР, аж до сфери послуг» [11].

Однак, на нашу думку, важливо розглядати державно-приватне партнерство не просто як термін, як організаційну форму господарського життя, а як певну категорію, що має різні сутнісні характеристики в залежності від застосованого до її аналізу інтелектуального інструментарію різних напрямів економічної теорії. Так, з точки зору марксистської теорії, державно-приватне партнерство може бути охарактеризоване як конкретна господарча форма, що відображає відносини між державним і підприємницьким секторами економіки у ході розвитку об'єктивного процесу усупільнення виробництва, концентрації і централізації виробництва та капіталу. З позиції кейнсіанської теорії державно-приватне партнерство – це організаційна форма, що забезпечує спільне використання державних і приватних інвестицій для вирішення соціально значущих проблем, що стосуються створення і ефективного функціонування об'єктів інфраструктури, нових робочих місць, отримання позитивних мультиплікаційних ефектів у напрямку зростання обсягів національної економіки і добробуту громадян. З точки зору представників неінституціональної теорії державно-приватне партнерство можна було б визначити як інститут економіки змішаного типу, що завдяки встановленим формальним і неформальним правилам регулює спільну діяльність суб'єктів економічних відносин, узгоджує їхні інтереси, знижує ризики і трансакційні витрати, які пов'язані з

Modern development and problems of economic theory and practice **Economic Sciences and Management**

цією діяльністю. Слід відзначити, що особливу увагу інституціоналізм приділяє поняттям «довіра», «соціальний капітал». На основі сучасного бачення «...природу соціального капіталу правомірно пов'язувати з взаємністю зобов'язань, соціальною солідарністю, культурою, об'єднанням зусиль заради спільного інтересу, довірою між суб'єктами суспільних відносин та довірою останніх до інститутів (економічних, соціальних, управлінських, політичних) що діють на різних рівнях ієрархічної структури суспільства» [8, с.26]. Таким чином, інститути мають велике значення для ефективного партнерства: по-перше, необхідні чіткі формальні, тобто законодавчо встановлені, правила стосовно зобов'язань, взаємодії, механізмів розрішення можливих конфліктів інтересів; по-друге, необхідні неформальні правила – корпоративна культура, тобто колективна система ділових принципів, норм поведінки, традицій тощо.

У роботах Ф. Фукуями обґрунтовується положення стосовно того, що від довіри, суспільного капіталу залежать масштаби і міцність компаній, економічних об'єднань в певній економіці, а також ступінь ефективності державного управління (при дефіциті цього соціального ресурсу будуть дрібні і нерентабельні компанії, корумповані чиновники і неефективна система державного управління) [12, с.158]. Слід відмітити, що його визначення країн з високим і низьким ступенем довіри не співпадає з соціологічними дослідженнями російських вчених. Так Фукуяма в якості прикладів суспільств з високим рівнем суспільної довіри називає Японію, Німеччину і США, а суспільствами з відносно низьким рівнем суспільної довіри вважає Тайвань, Гонконг, Китай, Південну Корею, Францію, Італію, Росію, Україну. Російські ж дослідники вважають, що Китай відноситься до країн з найвищим рівнем інституціональної довіри; Південна Корея протягом деяких періодів по рівню довіри випереджала Німеччину; має місце незначна різниця у рівні довіри в особистих стосунках громадян двох розглянутих груп країн, тому недоцільно використовувати терміни «низький» і «високий» рівень довіри у цьому контексті [9]. Хоча Україна в російському дослідженні не фігурує, але, згідно висновкам Ф. Фукуями і українських соціологів, рівень особистої і інституціональної довіри в Україні досить низький і проявляє тенденцію до подальшого падіння. За останні півроку в Україні відбулось падіння (подекуди – досить суттєве) рівня громадської довіри до всіх органів влади та до значної кількості соціальних інституцій [13].

За таких умов, на наш погляд, не варто очікувати, що рівень довіри у суспільстві сам по собі підвищиться і утворить сприятливу базу для формування ефективних з позиції національних інтересів об'єднань, зокрема, по типу державно-приватного партнерства. У нашому випадку, навпаки, лише успішна практика організації і функціонування таких господарських утворень на основі сполучення прозорих, сталих і соціально спрямованих формальних і неформальних інститутів, зможе повернути і збільшити довіру до держави і вітчизняних підприємців (які, на жаль, протягом двадцяти років незалежності України давали пересічним громадянам дуже багато приводів для недовіри).

Здійснюючи вибір серед можливих для вітчизняної практики форм державно-приватного партнерства, важливо враховувати принцип інституційної спадкоємності («path dependence») – інституціональна система змінюється з урахуванням попереднього розвитку, для цього потрібний певний історичний період. «Конструювання», «імплантація» і «трансплантація» інститутів свідчать про те, що не всі нововведення приживаються, не всі працюють однаково в різних країнах. На основі узагальнення успішного світового досвіду по використанню державно-приватного партнерства для вирішення нагальних проблем суспільства можна виділити наступні його форми, найбільш придатні, на наш погляд, для сучасних умов розвитку України: 1) концесія – довгострокова форма партнерства (до 50 р.) з обов'язковою домовленістю про модернізацію, оновлення об'єкта; 2) контрактна система (на прозорих для громадськості, конкурентних основах); 3) спільна діяльність держави та приватних партнерів, зокрема у сфері агропромислового бізнесу, шляхом створення мережі центрів спільних досліджень, державних консультативних центрів для інноваційного підприємництва, його фінансової і маркетингової підтримки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки з означених проблем і визначити перспективи подальших досліджень у цьому напрямку:

1. У дослідженні сутності та конкретних форм державно-приватного партнерства, виборі найбільш перспективних його форм з точки зору адекватності національним інтересам і специфічним умовам певної національної економіки, важливо розглядати ці проблеми в системах координат різних економічних теорій, зокрема, кейнсіанської (яка набула останнім

часом особливої популярності в ході проведення урядами багатьох країн антикризових заходів) і інституціональної теорій.

2. В Україні не сформоване цивілізоване інституціональне середовище ринкової системи, нерозвинутий соціальний капітал, низькі рівні інституціональної і особистої довіри, соціальної згуртованості, тому на перший план перед нашими урядовцями, підприємцями, громадськістю висувається проблема відбору і специфічного конструювання ефективних організаційних форм державно-приватного партнерства як фактора позитивних інституціональних і економічних змін у нашому суспільстві.

3. При відборі певних форм державно-приватного партнерства у вітчизняній економіці особливу увагу, на наш погляд, слід приділити критеріям інноваційної спрямованості, позитивним зовнішнім ефектам спільної економічної діяльності, створення високотехнологічних робочих місць, зниження ризиків, трансакційних витрат (зокрема, витрат опортуністичної поведінки), сприяння зростанню доходів пересічних громадян і бюджетів всіх рівнів. На жаль, існуюче в Україні законодавство не спрямовує належним чином проекти державно-приватного партнерства до наукової, освітньої, інноваційної діяльності, до зменшення надзвичайно високого рівня диференціації доходів наших громадян шляхом залучення широких верств населення до більш продуктивної і доходної діяльності. Тому воно потребує вдосконалення.

Література:

1. Павлюк К.В., Павлюк С.М. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/>.
2. Геец В. Некоторые сравнительные признаки трансформационных моделей экономики Украины и России // Экономика Украины. – 2005. – № 5. – С. 4-17.
3. Киндзерский Ю., Паламарчук Г. Проблемы национальной конкурентоспособности и приоритеты конкурентной политики в Украине // Экономика Украины. – 2006. – №8. – С. 19-28.
4. Паламарчук Г., Паламарчук А. Трансформация организационных структур в экономике Украины // Экономика Украины. – 2005. – № 12. – С. 40-46.
5. Дементьев В. Доверие – фактор функционирования и развития современной рыночной экономики // Российский экономический журнал. – 2004. – №8. – С. 46-65.
6. Денисенко Н.П. Инвестиционное партнерство: проблемы и перспективы // Инвестиции – главный фактор экономического развития России. Материалы Всероссийской научно-практической конференции (Москва, ИНИОН, 25 мая 2005 г.) – М.: Научный эксперт, 2005. – С. 72-80.
7. Либман А.М. Взаимодействие государства и бизнеса на постсоветском пространстве: возможности и риски // Общественные науки и современность. – 2005. – № 4. – С.63-73.

Economic Sciences and Management

Modern development and problems of economic theory and practice 118

8. Колот А.М. Соціальна згуртованість суспільства як доктрина: основні засади, причини актуалізації, складові розвитку // Економічна теорія. – 2010. – №1. – С.18-28.
 9. Сакаки М., Латов Ю., Ромашкина Г., Давыденко В. Доверие в современной России (компаративистский подход к «социальным добродетелям») // Вопросы экономики. – 2010. – № 2. – С. 83-102.
 10. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 року N2404. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T102404.html
 11. Варнавский В.Г.. Партнерство государства и частного сектора: формы, проекты, риски. – М.: Наука, 2005. – 315 с.
 12. Фукуяма Ф. Доверие. Социальные добродетели и созидание благосостояния // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под редакцией В. Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 126-162.
- Соціологи фіксують загальне зниження довіри українців до влади. – Режим доступу: http://www.parliament.org.ua/index.php?action=news&ar_id=2246&as=0__